

ЕЛЕКТРИФІКАЦІЯ ЄЛИСАВЕТГРАДУ В КІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ. РОЛЬ МІСЬКОЇ ДУМИ ТА УПРАВИ

Коваль О. Г.

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили
вул. 68 Десантників, Миколаїв, Миколаївська область, Україна, 54000
e-mail: genkoval0805@gmail.com*

Розвиток техніки змінював життя в містах України в кінці ХІХ століття. Здійснювалось будівництво трамваю, водогону та ін. потребував застосування електричної енергії. Єлисаветград був у числі перших міст Російської імперії за розвитком цих нововведень. Значну роль у цих процесах відігравали Єлисаветградська міська дума та управа.

Влітку 1876 р. в Лондоні відкрилася Міжнародна виставка навчальних посібників. Серед її експонатів значну увагу відвідувачів-фахівців привернув винахід інженера із Росії Павла Яблочкова під назвою «свічка Яблочкова». Це було невідоме електричне джерело світла. Наступного року «свічка» була застосована для освітлення однієї із центральних паризьких вулиць – авеню де Опера. Беззаперечне повне визнання винахід одержав на першій Міжнародній електротехнічній виставці у Парижі 1881 р. Але вперше у світі електричне освітлення спалахнуло на вулицях Єлисаветграда. 14 березня 1880 р. читачі газети «Єлисаветградский вестник» прочитали на її сторінках таку інформацію: «Днями до міста прибув технік товариства електроосвітлення «Яблочков і К». Приїжджий запропонував міському голові Олександрю Пашутіну новий вид послуг для єлисаветградців – електрику.

За тиждень після цієї події електроосвітленням обладнали клуб Громадського зібрання, міський бульвар, прилеглі до нього магазини, зимовий театр, Велику Перспективну і Двірцеву вулиці. Як відзначала преса, «освітлення вдалося і було вельми ефективно». Отже, 2 квітня 1880 р. треба вважати днем народження електроенергії у Єлисаветграді. Невдовзі лампи інженера Павла Яблочкова освітлювали майже всі адміністративні установи, навчальні заклади, центральні вулиці Єлисаветграда. На електротязгу перевели міський трамвай, збудований у 1897 р., водогін, відкритий чотирма роками раніше. До переведення його на електричну тягу, воду підкачували насосами вручну. Ще більше застосування електроенергії увійшло у виробництво і побут мешканців міста з 1908 р. Саме тоді міський інженер Євген Тамм розробив проєкт електрифікації міста. Він же керував безпосередньо будівництвом електростанції, для якої визначив місце неподалік насосної станції водогону на Озерній Балці. Потім інженер спроектував другу чергу

електростанції поблизу Макєєвського бульвару. Ця електростанція обслуговувала в основному трамвай та існувала до липня 1941 р. Перед окупацією міста фашистами за наказом партійного керівництва станція була повністю підірвана. Після війни її не відбудовували. За проєктом інженера Євгена Тамма у Єлисаветграді було побудовано дві електростанції. Щоправда, та, яка обслуговувала водогін, електростанцією назвати можна лиш умовно. То була найпростіша динамо-машина, за допомогою якої насоси подачі води вручну замінили на механічні. Застосовувалися такі машини виключно на одному об'єкті [1].

Питання про електричне освітлення міста розглядалося на останній сесії думи в першій половині лютого 1897 р. Бродський зайнявся цим питанням і створив акціонерне «Єлисаветградське електричне товариство», розробив проєкт його статуту та подав до міністерства внутрішніх справ для затвердження. Міністерство через херсонського губернатора передало цей проєкт у міську думу для укладання. Управа, розглядаючи його спільно зі спеціальною комісією, відмітила досить цікаві речі: за проєктом «Єлисаветградське електричне товариство» створювалось для експлуатації електричного освітлення в місті, при чому могло користуватися для цієї мети будівлями та машинами трамваю. За концесійним контрактом на трамвай місто з першого року вважалось власником будівель і машин, а концесіонеру належало лише право користування, а не право відчуження. Таким чином, акціонерне товариство, прагнуло одержати можливість переуступки майнових прав на будівлі та машини і стати їх власником, невілюючи докорінно права міста. Така невідповідність проєкту статуту з концесією на трамвай була помічена і управа у своїй доповіді рекомендувала думі просити міністерство через херсонського губернатора не затверджувати проєкт статуту «Єлисаветградського електричного товариства». Дума зважила на зауваження щодо проєкту статуту.

Не мала успіху й пропозиція Бродського влаштувати на засадах концесії електричне освітлення. Призначаючи 50 років терміну та плату в 2 ½ копійки на годину за лампочку розжарювання у 14 свічок, Бродський, ймовірно, припускав, що його пропозиція буде підтримана. Але гласні думи поставилися до справи з великою увагою. Так, гласний І.І.Макєєв, власник спирто-очисного заводу, що освітлювався електрикою, заявив, що незважаючи на те, що освітлення у нього є недостатнім і обходиться дорого, вартість світла однієї лампочки йому обійдеться дорожче. Гласний Дериченко цілком ґрунтовно і дотепно відмітив, що місто, ганяючись за такою розкішшю, як електричне освітлення в той час, як ще не вирішені більш насущні та кричущі потреби, може бути порівняним із обірванцем, який при своїх лахміттях, одягає

шовковий витончений циліндр. Застерігаючи від зайвих захоплень нововведенням, Дериченко прочитав із київської газети про пропозицію електротехнічного товариства «Геліос» київському міському управлінню щодо питання про електричне освітлення міста, в якій вказувалось, що вартість електричного освітлення не мала перевищити вартість газового або гасового. Тому, на його думку, не слід було поспішати з укладанням із Бродським, концесії, а краще було б поспілкуватися із київською міською управою та «Геліосом». Дума погодилася з цим і ухвалила передати в управу та комісію пропозицію Бродського для додаткового опрацювання а розглянути інші пропозицій [2]. Активно використовувалася електрична енергія і в інших закладах Єлисаветграду. Застосування електрики також зацікавило орендарів буфетів у міському замському саду В.Е.Каменичного та В.А.Тартаковського. Міська управа дозволила освітлення міського саду на термін до закінчення оренди буфетів I та II класу в міському саду, тобто на 9 років. Міська дума 16 березня 1898 р. ухвалила: дозвіл концесіонеру міського трамвая Л.І.Бродському влаштувати у міському саду для Кам'яничного та Тартаковського електричне освітлення на умовах, викладених у доповіді міської управи [3].

Таким чином ми бачимо, наскільки складним, багатоплановим був процес електрифікації міста Єлисаветграду та роль міської думи та управи в кінці XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіровоградська ТЕЦ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://teploenergetik.kr.ua/istoriya>
2. Одесские Новости, 1897, № 3895, четверг, 20 февраля.
3. Систематический сборник постановлений Елисаветградской городской думы за 1871 – 1903 года. Том I. Составил А.К.Брейер. Друкарня М.А.Гольденберга в Єлисаветграді, 1905.